

הרב יהודה זולדן, באר יהודה – בבא מציעא, פרקים א-ב, עמ' 76-91

## שיעור ה

### הודאת בעל דין כמאה עדים דמי

(בבא מציעא ג ע"ב)

הקדמה

א. הודאת בעל דין בפני בית דין  
ב. מהר"י בן לב: אדם רשאי לחייב עצמו לתת מתנה ולא בקשר להודאת בעל דין  
ג. קצות החושן: הודאת בעל דין – התורה האמינה לכל אדם על עצמו  
סיכום

### הקדמה

אדם נתבע בבית דין והודה בכל סכום התביעה. בהקשר זה נזכרו בגמרא (ג ע"ב) דברי התוספתא: "הודאת בעל דין כמאה עדים". אחרונים חלקו בשאלה מה הסיבה שהוא נאמן? בקצות החושן ציין לתשובת הרב יוסף בן לב, מהריב"ל, שמדבריו הוא למד שהסיבה היא שההודאה היא כמו התחייבות חדשה וכמו שאדם מחייב עצמו לתת מתנה, וכלשונו: "מתורת חיוב ומתורת מתנה". הקצות הקשה על מהריב"ל, ולדברי הקצות הסיבה שהודאת בעל דין כמאה עדים היא כדברי רש"י, שלמד מפסוק בתורה שיש נאמנות למי שמודה בדברים שקשורים אליו עצמו.

בדברי המהריב"ל וקצות החושן אם הודאת בעל דין היא מכוח התחייבות או מכוח נאמנות, דנו אחרונים רבים. להלן נעיין בהרחבה בתשובת המהריב"ל, ונסביר שדבריו על התחייבות חדשה או מתנה אינם מכוונים לבעל דין שהודה בכול. להבנתנו דברי המהריב"ל נאמרו בנוגע לאדם שמרצונו ומיוזמתו חייב את עצמו בכסף או ברכוש אחר שלדבריו עליו לשלם למישהו, או שהוא רוצה לחייב את עצמו לתת מתנה מכספו או מרכושו לאדם אחר. אמנם איננו יודעים מתשובת המהריב"ל מה עמדתו בנוגע לסיבה לפיה "הודאת בעל דין כמאה עדים", אך הוא לא סבר שהודאת בעל דין היא התחייבות חדשה וכמו מתן מתנה.

### א. הודאת בעל דין בפני בית דין

בגמרא (ג ע"ב) נזכרו דברי התוספתא (א, ו) בנוגע להודאת בעל דין. להלן דברי התוספתא בשלמותה:

הודאת בעל דין כמאה עדים. אימתי? בזמן שטענו והודה.

אבל אם הודה מפי עצמו, יכול לחזור בו. שהפה שאסר הוא הפה שהתיר.

הודאת בעל דין כמאה עדים והשליש נאמן משניהן. זה אומר כך, וזה אומר כך, והשליש אומר

כך. השליש נאמן. אימתי? בזמן שהשלישות יוצא מתחת ידו, אין השלישות יוצא מתחת ידו

הרי הוא כאחד מכל אדם.

כשאדם נתבע והוא מודה שהוא חייב בכל סכום התביעה, הודאתו זו שקולה כמאה עדים, והוא יהיה חייב במה שהודה. הרמב"ם (ספר המצוות, מצות עשה רמו) ציין את חובת בית הדין לדון בדיון טוען ונטען והדוגמה היא "מודה במקצת":

היא שהורנו בדין הטוען ונטען, והוא אמרו יתעלה ויתברך שמו "על כל דבר פשע... אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיען אלהים ישלם שנים לרעהו" (שמות כב, ח). ולשון מכילתא (דרבי ישמעאל, משפטים – מסכתא דנזיקין פרשה טו): "כי הוא זה" עד שיודה במקצת". ובזה הדין יכנס כל מה שהוא נופל בין בני אדם מן התביעות קצתם על קצתם שיכנס בהם ההודאה והכפירה.

כשאדם תובע את חברו בבית דין הוא איננו יודע אם הנתבע יכפור בכול, יודה במקצת, או יודה בכול. מכאן שהודאת בעל דין היא במסגרת דיון בבית דין. כך דייק הרב שבתאי כהן (ש"ך, חושן משפט סי' פא ס"ק נו) מהאמור בתוספתא:

דלשון "הודאת בעל דין" משמע שעומדים לפני בית דין, דאז מיקרי "בעל דין". וגם לשון "כמאה עדים" משמע כעדים שמעידים בבית דין, דלא שייך עדות אלא בבית דין. וגם לשון "טענו והודה" משמע בכל דוכתי בש"ס לשון טענה בבית דין, וכדתנן בריש פרק שבועת הדיינים (שבועות לח ע"ב): "הטענה שתי כסף, וההודאה שוה פרוטה, ההודאה ממין הטענה" וכאלו רבות. ועוד, דקתני בתר הכי בתוספתא (בבא מציעא א, א) "הודאת בעל דין כמאה עדים והשליש נאמן משניהם, זה אומר כך וזה אומר כך והשליש אומר כך השליש נאמן"... משמע דבעומדים שניהם לפני בית דין עסקינן, דאז שייך לומר "זה אומר כך וזה אומר כך, והשליש נאמן משניהם".

רש"י (קידושין סה ע"ב ד"ה הודאת) כתב שהודאת בעל דין מחייבת, ומקור הדין בתורה הוא באותו הפסוק: "הודאת בעל דין כמאה עדים – דכתיב: 'אשר יאמר כי הוא זה' (שמות כב, ח), הרי שסמך על מקצת הודאתו".<sup>1</sup> רש"י התאים בין הודאת בעל דין לבין מודה במקצת. כשם שהודאה במקצת מחייבת את הלווה, כך בוודאי כשהודה בכול.

הרשב"א (קידושין שם) הקשה מדוע היה צורך ללמוד על הודאת בעל דין מפסוק, הלא זו סברה פשוטה וברורה לקבל את הודאתו של בעל הדין? ותשובתו:

ו"ל דגבי ממון דאי לאו דכתב רחמנא "אשר יאמר כי הוא זה" דמיניה גמרינן הודאת בעל דין, הוה אמינא דלעולם לא מיקיימא מלתא אלא בסהדי, משום דכתיב: "על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר" (דברים יט, טו)... אלא דאתא "כי הוא זה" וגלי לן ד"יקום דבר" במקום דאיכא חובה לאחרני כתיב.

הפסוק על שניים או שלושה עדים עוסק במקרה שהדבר נוגע לאחרים, והפסוק "כי הוא זה" מלמד שכאשר אדם מודה ואומר "כי הוא זה" ולא יותר, מאמינים לו.

בהמשך התוספתא נאמר ש"אם הודה מפי עצמו, יכול לחזור בו. שהפה שאסר הוא הפה שהתיר". המודה יכול לחזור בו מפני שאנו יודעים על חובו רק על סמך פיו, שהרי יכול היה לשתוק ולא לומר דבר. כיוון שכך יש בכוחו לבטל את הודאתו. הודאה שממנה אי אפשר לחזור היא כשלבית דין בא תובע ותבע אותו, והוא הודה. בתוספתא לא נאמר משפט מעין: 'בעל דין שהודה – חייב', אלא ש"הודאת בעל דין" היא "כמאה עדים".<sup>2</sup> הרב יום טוב בן אברהם אלשבילי (ריטב"א, ג ע"ב) כתב על כך:

<sup>1</sup> כך כתבו גם ראשונים נוספים: רשב"א, ר"ן, נימוקי יוסף (שם).

<sup>2</sup> יש ראשונים שגרסו: "יותר ממאה עדים" (ג ע"ב תוד"ה מה אם; ר"ן שם; רבינו יונה, סנהדרין ל ע"ב). כך כתב גם הרב משה איסרליש (רמ"א, שולחן ערוך, חושן משפט סי' עט, א), והסבר דבריו בדברי הרב יהושע וולק (ספר מאירת עיניים, סמ"ע, שם ס"ק א); הרב משה סופר (שו"ת חתם סופר, חושן משפט

ומאי דאמרין בכל דוכתא "הודאת בעל דין כמאה עדים" לאו דוקא... אלא גוזמא נקטין.  
הודאת בעל דין חשובה בכל מקום ואפילו במקום עדים, כמאה עדים במקום שאין שם עדים,  
או שאין שם אלא עד אחד כנגדם.

"כמאה עדים" זהו ביטוי שהוא גוזמא, אך מטרתו להורות שהודאה אישית חשובה יותר אפילו  
במקום שיש שם עדים, וכשאין עדים. יושם לב שאין זו עדות ממשית, אלא: "כמאה עדים" או "כמאה  
עדים דמי" – התוקף והמשקל של ההודאה הם כמו עדות חזקה ביותר, אך ההודאה עצמה איננה  
עדות.<sup>3</sup>

## ב. מהר"י בן לב: אדם רשאי לחייב עצמו לתת מתנה ולא בקשר להודאת בעל דין

הרב אריה לייב הכהן (קצות החושן, סי' לד ס"ק ד) דן בהרחבה בדבריו של הרב יוסף בן לב, מהריב"ל  
(שו"ת מהר"י בן לב, א, סי' יט), מה הסיבה שהודאת בעל דין כמאה עדים.<sup>4</sup> הקצות כתב בשם  
מהריב"ל כך:

וזה לשון התשובה שם במהר"י נ' לב, דאם נוגע פסול משום קרוב אם כן לחוב אמאי נאמן  
דהא קרוב פסול בין לזכות בין לחוב? והעלה שם דהא דכשר לחוב היינו משום דאיתין עלה  
מתורת חיוב ומתורת מתנה, כיון דיכול אדם לחייב עצמו כשאנו חייב וזה שמודה שחייב,  
הוי כאילו אמר חייב אני לך מנה ויכול לחייב עצמו, וכמ"ש בעל התרומות (שער מ"ב ח"א סי'  
ט') וכו' ע"ש.

"וזה לשון התשובה" – אין זה ציטוט מילה במילה מדברי מהריב"ל אלא תמצות דבריו. יש להעיר  
שבדברי המהריב"ל לא מופיעות המילים הללו "מתורת חיוב ומתורת מתנה" באופן זה. המהריב"ל  
כתב: "דהוא חייב הוי מטעם מתנה". לפי הבנת הקצות את המהריב"ל, הודאת בעל דין היא "מתורת  
חיוב ומתורת מתנה" כי אדם רשאי לחייב עצמו בהתחייבות חדשה, וכמו שאדם רשאי לתת מתנה  
למישהו אחר. על הסברו זה של המהריב"ל הקשה הקצות מספר קושיות וגם מסוגייתנו:

דאמרין בריש פ"ק דמציעא (ג, ב) "לא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים. ומה פיו שאינו  
מחייב ממון מחייבו שבועה...". ופריך: "ופיו אינו מחייבו ממון, והא הודאת בעל דין כמאה  
עדים? אלא מה לפיו שאינו מחייבו קנס...". ופריך "מה לפיו שאינו בהכחשה ובהזמה תאמר  
בעדים שישנן בהכחשה ובהזמה". ואי נימא טעמא דפיו משום מתנה וחייב, אם כן איך שייך

סי' צח). הגר"א (שולחן ערוך שם ס"ק ג) ציין לגמרא (כריתות יב ע"א) שבה נאמר: "נאמן אדם על עצמו  
יותר ממאה איש", ועל כן עדים אינם מחייבים אדם קרבן אם הוא מכחיש אותם. המקור לכך הוא הפסוק:  
"או הודע אליו" (ויקרא ד, כג) – "ולא שיודיעוהו אחרים" (כריתות יא ע"ב), וכפי שציין רש"י בסוגייתנו  
(ג ע"ב ד"ה עדים אין מחייבין אותו קרבן).

<sup>3</sup> בהקשרים אחרים שנועדו לבטא גוזמא, או ריבוי גדול, מופיע הביטוי "מאה...". דוגמאות מבבא מציעא:  
"אם היה חמורו נפלן פורק עמו אפילו מאה פעמים" (תוספתא ב, י); "השב" (דברים כב, א) – אפילו מאה  
פעמים משמע... 'שלח' (שם ז) – אפילו מאה פעמים משמע... 'הוכח' (ויקרא יט, יז) – אפילו מאה פעמים  
משמע" (לא ע"א), ועוד. בהקשר של שניים או שלושה עדים, ומאה עדים, הדבר נזכר כבר במשנה (מכות  
ה ע"ב): "על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת" (דברים יז, ו) – אם מתקיימת העדות בשנים,  
למה פרט הכתוב בשלשה? אלא להקיש שנים לשלשה. מה שלשה מזמין את השנים, אף השנים יזמו  
את השלושה. ומניין אפילו מאה? תלמוד לומר: 'עדים'."

<sup>4</sup> בקצות החושן ציין במקומות נוספים את המחלוקת הזאת עם המהריב"ל (סי' לז ס"ק א; סי' פ ס"ק ד;  
סי' רמא ס"ק א).

ביה הכחשה והזמה והא ודאי במתנה מצי יהיב, ומאי אולמיה דפיו יותר מעדים, והא לענין נאמנות אדרבה עדים נאמנין יותר מפיו?!

...ועוד מוכרע הוא הדבר מדין מודה במקצת דחייבה התורה שבועה, ואילו היה כופר בכל בפני בית דין אלא שאומר אעפ"כ אני מחייב עצמי בפניכם בחמשים זוז, ודאי אין בזה חיוב שבועה. ועיקר חיוב שבועה במודה במקצת משום דהודה במקצת התביעה ומשום הכי הטילה התורה השבועה על השאר, אבל אי נימא דאינו נאמן כלל אלא מתורת חיוב חדש אין בזה דין מודה במקצת, וזה ברור.<sup>5</sup>

אם הודאת בעל דין היא התחייבות ומתנה, לא מובנים דברי הגמרא "מה לפיו שאינו בהכחשה ובהזמה", הלא במתנה לא שייך לדבר על הכחשה והזמה. כמו כן, אם הלווה כופר בכול ובכל זאת אומר שהוא נותן חלק מהסכום למלווה מדין מתנה, והנתינה היא התחייבות חדשה ואחרת ולא בשל התביעה של המלווה, מדוע לחייב אותו שבועה על השאר?<sup>6</sup>

<sup>5</sup> הרב אהרון יהודה לייב שטיינמן (אילת השחר, ג ע"ב) הקשה קושיות נוספות על דברי המהריב"ל: "ולכאורה מה שייך לומר כמאה עדים דמי אם אינו מדין נאמנות, וכי אם אחד יתחייב בקנין ממש יהיה שייך לומר דקנין התחייבות כמאה עדים דמי? וכמו כן יש לעיין מלבד קושית הקצוה"ח למה מודה במקצת חייב לישבע, והיינו כדי שיוודה, ואם יודה הא לא נדע שחייב רק יהיה התחייבות, וכי שייך לחייבו שישבע ואם לא ירצה לישבע מוטל עליו לעשות התחייבות על עוד חצי?!". עוד שאל (אילת השחר, קידושין סה ע"ב): "ויש להוסיף דאם זה מדין התחייבות, אם כן מאי פריך דנימא גם בקידושין הודאת בעל דין כמאה עדים, דמאי שייך שיועיל התחייבות בקידושין?".

<sup>6</sup> על דברי הקצות הללו ראה הרב יעקב ישראל קנייבסקי (קהלות יעקב, בבא מציעא סי' ו, ד"ה והנה בקצות החושן סי' לד). הרב שלמה פוליאצ'ק (חידושי העילוי ממיצ'ט, סי' ק) כתב תקציר של שיעור שמסר הרא"ה קוק בישיבת הרב יצחק אלחנן בניו יורק בשנת תרפ"ה. הרא"ה קוק שאל מדוע הקשתה הגמרא: "ופיו אין מחייבו ממון? והא הודאת בעל דין כמאה עדים דמי", הרי יכלה הגמרא להקשות ממודה במקצת שמחייב עצמו ממון, והרי סוגיה זו עוסקת במודה במקצת. שאלה ברוח זו נזכרה בשיטה מקובצת (ג ע"ב) בשם מהר"י אבוהב. תשובת הרא"ה קוק היא ש"פיו אינו מחייבו ממון" מטעם נאמנות אלא בתורת מתנה. ועל כן הגמרא הקשתה מהודאת בעל דין ששם אדם יכול לחייב עצמו מטעם נאמנות. על כך השיבה הגמרא: "מאי ממון – קנס. ומה פיו שאין מחייבו קנס – מחייבו שבועה...". וכוונת הגמרא לומר "דמהא דאין פיו מחייבו קנס חזינן דפיו אין לו נאמנות". להסבר דברי הרא"ה קוק הללו ראה: הרב יהושע ויצמן ("הודאת בעל דין", מיטב הארץ, עמ' 399–402); הרב מאיר דורפמן ("תוקף ומקור חיוב מודה במקצת והודאת בעל דין", מרבדים – בבא מציעא, סי' ג). דברים דומים אך בסגנון אחר, ראה עוד: הרא"ה קוק (אגרות הראיה, א, אגרת קג [עמ' קכה]; מציאות קטן, אות ש). הרא"ה קוק (אגרות הראיה, א, אגרת קלג [עמ' קסב]) כתב שהודאת בעל דין כמאה עדים אף על פי שאנו יודעים שההודאה היא שקר. הוא (שמועות ראיה, בראשית-שמות, עמ' 185–187) כתב על ההבדל הרעיוני בין עדות לבין הודאה: "ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל" (תהלים עח, ה). בחינת העדות מתייחסת ליעקב ובחינת התורה לישראל. עניינה היסודי של העדות שהיא מוסרת עובדות בלי חידוש. לעומתה יש בתורה חידוש וגילוי פנים חדשות. יעקב, בחינת עדות 'ויקם עדות ביעקב', וכך גם בחינת 'יוסף: 'עדות ביהוסף' (תהלים פא, ו), ואכן בשם זה הוא נקבע באבני האפוד (סוטה לו ע"ב). 'אלה תולדות יעקב, יוסף' (בראשית לז, ב) – 'כל מה שאירע לזה אירע לזה' (בראשית רבה פד, ו). במקביל למושג העדות אנו מכירים את הכלל: 'הודאת בעל דין כמאה עדים דמי'. וזוהי בחינתו של יהודה, המודה, בעל כח ההודאה. 'אתה הודית במעשה תמר, יודוך אחיך להיות להם מלך' (תנחומא ויחי, ט). והנה בייסוד ההתחייבות של בעל דין נחלקו אחרונים האם היא מזכותו לתת ממון ברצונו, או מצד נאמנותו מכח עדות, והתורה הכשירתו גם אם הוא קרוב אצל עצמו. מכל מקום הביטוי: 'כמאה עדים', משמעו שיש להודאת בעל דין מעלה לעומת עדות רגילה הצריכה רק לשני עדים. במישור המחשבתי נוסחה מעלתה זו של הודאת יהודה על פני עדות יוסף בדרשת חז"ל: 'יוסף שקידש שם שמים בסתר, זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה. יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה' (סוטה י ע"ב) עדות ביעקב – ביהוסף, ותורה בישראל – ביהודה. מעלתה של התורה על פני העדות שהתורה יש בה מן החידוש, וזה אינו קיים, ואסור לו שיתקיים בעדות".

להלן נעיין בדברי המהריב"ל ונראה להציע שהוא לא כתב שהודאת בעל דין שנידונה ונשמעה במסגרת תביעה בבית דין היא "מתורת חיוב ומתורת מתנה". המהריב"ל כתב זאת בהקשר דומה אך אחר. זאת השאלה שנשאל המהריב"ל:

נדרשתי לאשר שאלוני על העדים שהעידו שנתקדשה עלמה אחת ונתברר בעדים שנטלו שכר להעיד. ונסתפק השואל אי הוו פסולים מדאורייתא או מדרבנן.

בעקבות השאלה דן המהריב"ל מה הסיבה שנוגע בעדות פסול לעדות מהתורה. לפיו אין זה נכון לומר שהסיבה היא בשל החשש שמא יש לו הנאה מזה:

אלא משום דהקרובים הם פסולים לעדות, ולא מטעמא דדילמא משקרי להנאת הקרובים, אלא משום גזרת הכתוב, וכדאמרין (בבא בתרא קנט ע"א) "אטו משה ואהרן מי לא מהימנא", וגם כן הם פסולים בין לזכות ובין לחייב, וכן הנוגע בעדות הוי פסול מדאורייתא מגזירת הכתוב דפסל הקרובים.<sup>7</sup>

בעקבות האמירה שנוגע בעדות פסול להעיד מגזירת הכתוב, וכשם שקרובים פסולים להעיד מגזירת הכתוב, כתב המהריב"ל משפט נוסף:

[א] ו"קרוב אדם אצל עצמו", ומשום הכי "אין אדם משים עצמו רשע", [ב] אלא בדבר שבממון הוא דנאמן, [ג] וכמו שאמרו הודאת בעל דין כמאה עדים דמיא.

בפסקה זו התייחס מהריב"ל לשלושה מצבים: [א] דברי רבא שאמר שמאחר שאדם קרוב אצל עצמו, הוא אינו רשאי להרשיע את עצמו;<sup>8</sup> [ב] אדם יכול מיוזמתו ומרצונו לחייב עצמו ממון, גם אם הוא לא היה חייב קודם לכן (וכפי שהוא פירט בהמשך); [ג] אם אדם נתבע בבית דין והודה שהוא חייב את הסכום שהמלווה תובע ממנו, הודאתו מחייבת את עצמו. זו הפעם היחידה שהביטוי "הודאת

<sup>7</sup> רבינו יונה (בבא בתרא מה ע"א) כתב שנוגע בעדות פסול כי אדם קרוב אצל עצמו. כך גם דעת הרמב"ם (הל' עדות טו, א). הרב יוסף חביבא (נימוקי יוסף, בבא בתרא מג ע"א בדפי הר"ף) כתב שסיבת הפסול היא שיש לנוגע בעדות הנאה אישית. גם אחרונים חלקו בעניין זה: הרב מרדכי יפה (לבוש עיר שושן, שו"ע חושן משפט סי' לז ס"ק א) כתב שנוגע בעדות פסול לא משום שחוששים שיש לו הנאה מזה, אלא משום שאדם קרוב אצל עצמו. הרב יהושע וולק (ספר מאירת עיניים, סמ"ע, שם ס"ק א) כתב על דברי העיר שושן: "ולא ידעתי מנין לו הא. ופשוט הוא בעיני דהטעם הוא משום דחשדינן ליה בדבר שיגיע לו הנאה ממנו". הרב שבתאי הכהן (שפתי כהן, ש"ך, שם ס"ק א) דן בדבריהם. קצות החושן (סי' לד ס"ק ד) ציין לדברי הש"ך הללו.

<sup>8</sup> אלו הם דברי רבא: "אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע" (יבמות כה ע"ב; כתובות יח ע"ב; סנהדרין ט ע"ב, כה ע"א). על כך שאין אדם משים עצמו רשע, כתב הרמב"ם (הל' סנהדרין יח, ו): "גזירת הכתוב היא שאין ממיתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים... הסנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש הוא המחכים למות שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות שמא כך זה יבא ויאמר דבר שלא עשה כדי שיהרג, וכללו של דבר גזירת מלך היא". הרדב"ז (שם) כתב: "ואפשר לתת קצת טעם, לפי שאין נפשו של אדם קניינו אלא קנין הקדוש ברוך הוא שנאמר 'הנפשות לי הנה' (יחזקאל יח, ד) הילכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו... אבל ממונו הוא שלו, ומשום הכי אמרין 'הודאת בעל דין כמאה עדים דמי'. וכי היכי דאין אדם רשאי להרוג את עצמו, כן אין אדם רשאי להודות על עצמו שעשה עבירה שחייב עליה מיתה לפי שאין נפשו קניינו. ועם כל זה אני מודה שהיא גזירת מלכו של עולם ואין להרהר". דברי הרדב"ז הללו הם כנראה הרחבה לדברי רש"י (יבמות כה ע"ב ד"ה ואין אדם משים – את עצמו ליעשות רשע. והא דק"ל (בבא מציעא ג ע"ב) הודאת פיו כמאה עדים דמי? הני מילי לממונא. אבל לקנסא, ולעונש מלקות, וליפסל – לא". כך כתב גם הרב יוסף אבן מיגאש (שו"ת הר"י מיגאש סי' קפו): "אין האדם חייב במה שמודה על עצמו במה שהוא חייב מיתה או מלקות, כמי שהוא חייב במה שמודה על עצמו ממון". ראה בהרחבה בספרי: "ואין אדם משים עצמו רשע", באר יהודה – סנהדרין, עמ' 182–193.

בעל דין כמאה עדים דמי" נזכר בתשובת מהריב"ל. המכנה המשותף לשני המצבים [ב] [ג] הוא שאדם רשאי לחייב את עצמו בחיוב חדש, וכן שהוא מחייב עצמו כשהוא מודה על מה שטענו נגדו, אך בכך הוא לא "משים עצמו רשע", כי מותר לאדם להתחייב במה שהוא לא היה חייב קודם, ומותר לאדם להלוות כסף והמלווה אף מקיים מצווה כשהוא מלווה כסף למי שצריך, אלא שהלווה נדרש להשיב הכסף ביום הפירעון. המהריב"ל שאל עוד:

והיה נראה דכיון דהקרובים הם פסולים אף לחייב לקרובים, דמהאי טעמא להוי האדם קרוב אצל עצמו אפילו לחייב את עצמו בממון?

שאלת מהריב"ל: כיוון ש"אדם קרוב אצל עצמו" הוא לא יכול לחייב קרובים בממון, מדוע אם כן לא נאמר שמסיבה זו הוא גם לא יכול לחייב עצמו בממון? יושם לב ששאלתו נוגעת לאדם שחייב מרצונו ומיוזמתו את עצמו בממון שהוא לא היה חייב כלל, ומבחינתו זו התחייבות חדשה. המהריב"ל לא עסק כלל באדם שנתבע בבית דין והודה שהוא חייב. תשובת המהריב"ל לשאלתו:

אלא דיראה לי לפי זה הדרך דמה דהוא חייב הוי מטעם מתנה, וכמו שכתב בעל התרומות [שער מב חלק ד אות ג] וזה לשונו: "ומכאן למדו הראשונים דמאן דאודי בפני שנים ב'אתם עדי', לא שנא דאודי במידי דמחייב בה, ולא [שנא] דאודי במידי דלא מחייב בה אלא דיהיב ליה במתנה – קנה, (א) דהוה ליה כמאן דאמר נתתי שדה פלוני לפלוני, (ב) וכן ההיא דכתובות פרק הנושא דחייב אני לך מנה דחייב [ג] (וכגון הא דאיסור)<sup>9</sup>."

המהריב"ל ציין לדברי הרב שמואל הסרדי, מחבר ספר התרומות, שכתב: "דמאן דאודי בפני שנים באתם עדי, לא שנא דאודי במידי דמחייב בה". הכוונה למקרה שהוא יודע שהוא חייב אבל אין מדובר במקרה שיש תובע מולו, "ולא [שנא] דאודי במידי דלא מחייב בה אלא דיהיב ליה במתנה" – הכוונה למקרה שהוא מרצונו ומיוזמתו מעוניין לתת מתנה לאחר. בעל ספר התרומות ציין שלושה מקורות שמהם ניתן ללמוד שאדם יכול לחייב עצמו לתת רכוש או כסף לאדם אחר שלהבנתו הוא אכן חייב, או כמתנה מיוזמתו ומרצונו. בכל המקרים לא מדובר שהוא עושה כן בעקבות תביעה של אדם אחר נגדו במסגרת בית דין: (א) "דהוה ליה כמאן דאמר נתתי שדה לפלוני" – כוונתו לתוספתא (בבא בתרא ט, ה) שנזכרה בגמרא (גיטין מ"ב):

תנו רבנן: האומר נתתי שדה פלונית לפלוני, נתונה לפלוני, הרי היא שלו – הרי היא שלו... אמר רבי יוחנן: וכולן בשטר.

"נתתי שדה פלונית לפלוני", או שדה פלונית "נתונה לפלוני", או שדה פלונית "הרי היא שלו", בכל אחת מהלשונות הללו "הרי היא שלו" – השדה נקנית לאותו פלוני. רבי יוחנן הוסיף: "כולן בשטר". כל הלשונות הללו מועילות כשהן כתובות בשטר קניין, אבל באמירה סתם אין השדה נקנית. מכאן שאדם רשאי לחייב עצמו כשהוא נותן מתנה לאחר. יש לציין גם את המשך התוספתא שנזכרה

<sup>9</sup> המובאה היא מדברי המהריב"ל בדפוס ראשון, ובהנחה שזה מה שהיה בפני קצות החושן. במהדורה של שו"ת מהריב"ל (בני ברק תשמ"ח) צוין שבמהדורה הישנה של שו"ת מהרי"ב בן לב הושמטו חלק מדברי בעל התרומות. מה שנוגע לענייננו הוא האזכור "וכגון הא דאיסור". מילים אלו כתובות בתוך סוגריים מרובעות. לעיל ציטטנו את דברי הקצות שתמצת את דברי מהריב"ל וציין את ההפניה לדברי בעל ספר התרומות.

בגמרא שם, שאלה לא ציין המהריב"ל, ונזכרו בה שני מקרים נוספים שבהם מופיע הביטוי: "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי":

תנו רבנן:

האומר: 'עשיתי פלוני עבדי בן חורין', והוא אומר: 'לא עשאני' – חיישינן שמא זיכה לו ע"י אחר. 'כתבתי ונתתי לו', והוא אומר: 'לא כתב לי ולא נתן לי' – הודאת בעל דין כמאה עדים דמי.

האומר: 'נתתי שדה פלונית לפלוני', והוא אומר: 'לא נתן לי' – חיישינן שמא זיכה לו ע"י אחר. 'כתבתי ונתתי לו', והוא אומר: 'לא כתב ולא נתן לי' – הודאת בעל דין כמאה עדים דמי.

כשהעבד אומר שהאדון "לא כתב לי ולא נתן לי" גט שחרור, הוא אינו בן חורין. העבד נאמן על אף שהאדון מכחישו, משום ש"הודאת בעל דין" – של העבד – "כמאה עדים דמי". העבד נאמן לחייב עצמו. זאת על אף שהאדון אומר שהוא שחרר את העבד, האדון יכול לחזור בו מדבריו ולומר: "סבור הייתי בטעות שקיבל מידי את גיטו, ובאמת לא כן היה". כך גם כשאדם אומר "כתבתי ונתתי לו" שטר קניין על השדה, ואותו שהיה אמור לקבל השדה אומר: "לא כתב ולא נתן לי שום שטר" – לא קנה. הנימוק הוא ש"הודאת בעל דין" – של אותו שהיה אמור לקבל – כמאה עדים דמי". כיוון שאותו אדם שהיה אמור לקבל השדה הודה שלא קיבל, יכול הנותן לחזור בו מדבריו ולומר 'בטעות סברתי שנתתי לו'. העבד ששלל את האפשרות שהאדון כתב לו גט שחרור, לא נתן מתנה לאדון בכך שהוא אמר שהוא לא שוחרר. כך גם אותו אדם שהיה אמור לקבל את השדה במתנה, לא נתן מתנה למי שאמר שנתן לו שדה. שניהם חייבו את עצמם בדבריהם, ועל כן כאן הגמרא ציינה את הביטוי: "הודאת בעל דין כמאה עדים".

במקרה שציין המהריב"ל "נתתי שדה פלוני לפלוני", לא נזכר הביטוי: "הודאת בעל דין כמאה עדים" כי אין כאן בעל דין. יש רק צד אחד – אותו אדם שאומר שהוא כתב שטר ונתן את השדה לפלוני, וזכותו של אדם לתת מתנה למי שהוא רוצה. ועל כן דבריו שם הם "בתורת מתנה". בשני במקרים האחרים נזכר "הודאת בעל דין" כי מדובר שיש שיח בין שניים. אחד שטוען דבר מסוים ואחד שמגיב לטענה שנוגעת אליו ומחייב את עצמו, אף שהיה יכול לפעול אחרת. המכנה המשותף לכל שלושת המקרים הללו הוא שאדם רשאי לחייב עצמו: "נתתי שדה פלוני לפלוני" – נותן השדה "בתורת מתנה"; "לא כתב לי ולא נתן לי" – העבד שהיה יכול להשתחרר, וחייב עצמו להישאר כעבד "בתורת חיוב"; "לא כתב לי ולא נתן לי" אותו אדם שיכול היה לקבל שדה ולא קיבל "בתורת חיוב". (ב) "וכן ההיא דכתובות (קא ע"ב) דחייב אני לך מנה בשטר, דאמר רבי יוחנן חייב" – בגמרא (שם) נאמר:

אתמר: האומר לחבירו חייב אני לך מנה, רבי יוחנן אמר: חייב, וריש לקיש אמר: פטור. היכי דמי? אי דאמר להו אתם עדיי, מאי טעמא דריש לקיש דקפטר? אי דלא אמר להו אתם עדיי, מאי טעמא דרבי יוחנן דקמחייב? לעולם דלא קאמר להו אתם עדיי, והכא במאי עסקינן – דאמר ליה חייב אני לך מנה בשטר, רבי יוחנן אמר: חייב, אלימא מילתא דשטרא כמאן דאמר להו אתם עדים דמי; ריש לקיש אמר: פטור, לא אלימא מילתא דשטרא.

מדובר במקרה שאדם כתב בשטר בכתב ידו את הודאתו "חייב אני לך מנה", ומסר לאותו אדם את הודאתו בכתב ידו בפני בית דין, בלי שייחד את העדים לכך, ובלי שחתם על השטר בחתימת ידו. לפי רבי יוחנן הואיל ואותו אדם כתב את הודאתו בכתב ידו בשטר הוא חייב, כי גדול הוא כוח המילים שנכתבו בכתב ידו בשטר כמו שהוא אומר לאנשים הרואים את נתינת השטר "אתם עדים",

היות שמסירת השטר הייתה בנוכחות עדים - אף על פי שלא ייחד אותם לעדים. גם מקרה מלמד על "תורת חיוב". אדם אמר שהוא חייב כסף לאחר.

(ג) "וכגון הא דאיסור". כוונת המהריב"ל למסופר בגמרא (בבא בתרא קמט ע"א) על אדם ששמו איסור שהיה גר, והיה לו פיקדון של שנים עשר אלף זוזים אצל רבא. לאותו איסור לא היו יורשים. אמנם רב מרי היה בנו של איסור, אך הוא לא היה היורש שלו כיוון שהורתו הייתה שלא בקדושה, מאחר שאמו היהודיה (האם היא רחל בתו של שמואל, שהיה שבוי אצל הגויים [רשב"ם ד"ה דאיסור]) התעברה מאיסור בשעה שאיסור היה גוי, ולידתו בקדושה כי כשהוא נולד איסור אביו כבר התגייר. איסור היה שכיב מרע, ורצה להקנות את הפיקדון לרב מרי בנו. כאמור, הכסף היה מופקד אצל רבא, ורבא שלל את כל הדרכים האפשריות שבאמצעותן יכול איסור להקנות את הפיקדון לרב מרי: "אי בירושה... אי במתנה... אי במשיכה... אי בחליפין... אי אגב קרקע... אי במעמד שלושתן...". על כך נאמר שם:

מתקיף לה רב איקא בריה דרב אמי: אמאי? ולודי איסור דהלן זוזי דרב מרי נינהו, וליקנינהו באודיתא! אדהכי נפק אודיתא מבי איסור. איקפד רבא, אמר: קא מגמרי טענתא לאינשי ומפסדי לי.

רב איקא בריה דרב אמי שאל את רבא, מדוע אתה תזכה במעות? הרי איסור יכול להודות בפני עדים שהכסף שייך לרב מרי, ורב מרי יקנה את הפיקדון בקניין אודיתא?! ואכן תוך כדי הדיון בבית המדרש יצא קול שאיסור הודה בפני עדים שהפיקדון שייך לרב מרי. רבא הקפיד על כך. מקרה זה מלמד על "תורת חיוב". איסור "הודה" וחייב את עצמו לתת את הכסף לרב מרי.<sup>10</sup>

דברי המהריב"ל שתומצתו על ידי הקצות: "דהא דכשר לחוב היינו משום דאתינן עלה מתורת חיוב, ומתורת מתנה", וכאמור לעיל, מהריב"ל לא כתב את המילים המודגשות באופן זה, כוונתו לומר שיש מצבים שאדם מחייב עצמו בכסף או ברכוש שלפי דבריו מוטל עליו לתת לאחר, ויש מצבים שאמנם אדם אינו חייב כסף או רכוש לאדם אחר, אך הוא רוצה לתת מתנה לאחר מכספו או מרכושו. אלו הם שני מצבים שונים, והמהריב"ל ציטט מדברי בעל התרומות דוגמה למקרה שהוא "תורת מתנה", ודוגמאות נוספות למקרים שהם "תורת חיוב". אך במקרה שאדם טען טענה כלפי אדם אחר והלה הגיב באופן כזה שתגובתו חייבה אותו, אין מדובר שהוא פעל מיוזמתו ומרצונו. מעמדו של אותו שהודה הוא: "בעל דין...", כי הוא ניצב מול מישהו אחר, והיה עליו להתייחס לדבריו או לטענותיו.<sup>11</sup> המהריב"ל הזכיר את הדין "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי" כדי לציין אפשרות

<sup>10</sup> בשיטה מקובצת (בבא בתרא שם) כתב בשם תוספות רא"ש: "ולא עבד איסור איסורא במה שהודה שהיו של בנו וגם רב מרי במה שקבלם מאחר ששכיב מרע היה כי תקנת חכמים היא שתועיל ההודאה כמו קנין סודר או משיכה". כך סבר גם קצות החושן (סי' מ ס"ק א; סי' קצד ס"ק ד, ע"פ בבא מציעא מו ע"א תוספות ד"ה ונקנינהו; בבא בתרא קמח ע"א תוספות ד"ה בשכיב מרע), אם כי במה שנוגע ל"הודאת בעל דין כמאה עדים" הוא הסביר שאין מדובר בהתחייבות. הרא"ה קוק (אגרות הראיה, א, אגרת קלג [עמ' קסב]) ביאר את הסוגיה. ראה גם בדבריו (באר אליהו, סי' מ ס"ק א; טוב רואי, כתובות אות קז) שלפי הגר"א אין מדובר על הודאה אלא על שעבוד הגוף.

<sup>11</sup> במשנה (כתובות נד ע"ב) נאמר שכתובתה של בתולה היא מאתיים זוז, ושל אלמנה מאה זוז, אך "אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה [עשרת אלפים דינר] יוסיף". התוספות (כתובות שם ד"ה אף על פי) הקשו: "תימה דעכשיו נהגו שכותב חתן לכלה מאה ליטריין אף על פי שאין לו שוה פרוטה, דבשלמא כשיש לו הוא משעבד נכסיו לזה החוב... אבל אותו שאין לו היאך ישתעבד נכסיו שיקנה אחרי כן כיון שלא נתחייב לה היינו דבר שלא בא לעולם?". תוספות כתבו שר"י שאל שאלה זו את רבי אליהו שהשיב וציין תקדימים למקרים כאלו. וכתב עוד: "ויש מפרשים דכיון דכותב סתמא שיהיו כל נכסיו אחראין, למה לא נתחייב, הרי הודה שיש לו נכסים. ואף על פי שאנו יודעים שאין לו, הודאת בעל דין כמאה עדים דמי. ומטעם זה אומר ר"ת שכותבין בהרשאות 'הקניתי לו ארבע אמות קרקע בחצרי' אף על פי שאנו יודעים שאין לו קרקע כיון דמודה שיש לו, הודאת בעל דין כמאה עדים דמי". התוספות (בבא בתרא מד ע"ב ד"ה דלא

נוספת שאדם יכול לחייב את עצמו, אך כאמור זהו רק כשהוא ניצב מול אדם אחר, ובמצב כזה החיוב העצמי שלו הוא "תורת חובה" כי הוא מודה שבאמת הוא היה חייב, אך לא ב"תורת חובה" של התחייבות חדשה, ובוודאי לא "תורת מתנה".<sup>12</sup>

לא ניתן להסיק מה עמדת המהריב"ל בנוגע לסברת "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי", אך נראה שהוא לא סבר שהודאת בעל דין היא התחייבות חדשה ובתורת מתנה.<sup>13</sup>

## ג. קצות החושן: הודאת בעל דין – התורה האמינה לכל אדם על עצמו

לפי קצות החושן בעל דין נאמן בהודאתו על עצמו:

אעפ"י שהוא קרוב אל עצמו, היינו משום גזירת הכתוב שיהא אדם נאמן על עצמו בכל הפסולין שיש בו. וכבר האיר עינינו מאור העולם רש"י (קידושין סה ע"ב ד"ה הודאת בעל דין כמאה עדים), זה לשון רש"י: "דכתיב (שמות כב, ח) 'אשר יאמר כי הוא זה' הרי שסמך על מקצת הודאתו" ע"כ. ואם כן כי היכי דהאמין התורה שני עדים על אחרים, כן האמין התורה לכל אדם על עצמו אף על גב דהוא קרוב לעצמו. דקרוב לא פסלה התורה אלא על אחרים אבל על עצמו נאמן, מה שאין כן לזכות דבא להעיד על אחרים משום הכי אינו נאמן.

לפי דברי הקצות הבסיס הוא גזרת הכתוב, על פיה אדם נאמן לחייב עצמו כשהוא נתבע על ידי אחר. כשם שהתורה ציוותה להאמין לעדותם של שני עדים על אדם, כך ציוותה התורה להאמין לכל אדם כשהוא מחייב עצמו בהודאתו, אם כי הוא איננו נאמן לחייב אחרים בהודאתו. על דברי הקצות הללו הקשה הרב שמואל וואזנר (שו"ת שבט הלוי, ד, סי' קפט):

ובעניותי דברי הקצות החושן בכאן תמוהים, שהוא סותר משמעות כל הראשונים שכתב דאדרבה אצל עצמו לא נקרא תורת עדות כלל, דעל פי שנים עדים' אמרה תורה, ולהקצות

הוה) הרחיבו עוד: "נראה לר"ת דהיינו טעמא כיון שמודה שיש לו קרקע וחוב הוא לו שהרי על ידי קרקע מקנה לחבירו אפילו יש כמה עדים שמכחישים אותו הרי הודאת בעל דין כמאה עדים ולא חיישין למיחזי כשיקרא, כדאשכחנא (לקמן דף קמט). גבי איסור גיורא דנפק אודיתא מבי איסור ואף על גב שהיה איסור משקר". ההשוואה למקרה של איסור גיורא הוא בכך שברור שבשני המקרים הללו, תוספת כתובה והרשאה למכירת קרקע, הוא עושה כן כי הוא עומד מול מישהו אחר והוא חייב לעשות כן. ההשוואה לאיסור גיורא היא בעובדה שברור שבשני המקרים הללו דבריהם מחייבים ואין חוששים "למחזי כשיקרא" הגם שברור שהם משקרים.

<sup>12</sup> הרב ירוחם ורהפטיג (דברי ירוחם סי' סד) כתב שמהריב"ל כתב שהודאה היא כמתנה כשאדם הודה כשאינו לא תבע אותו. אך כשאדם נתבע והודה אזי הודאתו תתקבל בנאמנות. כי במקרה שאדם נתבע הוא חייב לשלם כי דברי התובע מעוגנים בחזקה שאין אדם תובע אלא אם כן יש לו (שבועות מ ע"ב), ואין לנתבע חזקה מולו שאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו כי הוא מודה שהוא חייב, וההודאה היא שגרמה לכך שהמלווה צודק בתביעתו. הדברי ירוחם כתב זאת מסברה בדעת מהריב"ל. לדברינו אין המהריב"ל לא כתב בתשובתו שהודאת בעל דין היא התחייבות חדשה ומתורת מתנה.

<sup>13</sup> אחרונים רבים עסקו במחלוקת המהריב"ל והקצות, אם הודאת בעל דין היא התחייבות חדשה, מתנה, או נאמנות, והציעו כמה נפקא מינות ביניהם. ראה: הרב שמעון שקופ (חידושי ר' שמעון שקופ, כתובות סי' יא); אהל ישעיהו - בבא קמא, עמ' תקיג-תקיח; מו"ר הרב צבי יהודה הכהן קוק (שו"ת דעת כהן, עמ' תלח); הרב משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה, חושן משפט, ב, סי' סד, ג); הרב שלמה יהונתן יהודה פישר (בית ישי, סי' צ); הרב יעקב שטיגליץ (אריאל) ("גדרי הודאת בעל דין" בתוך: זכור זאת ליעקב, עמ' קסב-קסד; יושב אהלים, כתובות, עמ' 185 הע' 4); הרב יצחק אדלר (עיון בלומדות, עמ' פח-צ), ועוד רבים. הרב חיים פינחס שיינברג (טבעת החושן סי' לד, ד) כתב שאין מחלוקת עקרונית בין המהריב"ל והקצות, ולפיו גם המהריב"ל סבר שהודאת בעל דין היא נאמנות, אלא שיש נאמנות שהיא כמו עדות, וכשם שאדם יכול להעיד על אחרים כך יכול להעיד על עצמו, ויש נאמנות שהיא איננה עדות אלא כמו שאדם יכול לחייב עצמו לתת מתנה לאדם אחר. כאמור לדברינו, המהריב"ל לא אמר שהודאת בעל דין היא התחייבות חדשה או מתנה.

הלא אין הטעם משום שמעיד על עצמו, אלא אדרבה הטעם משום שמעיד על האחרים ובמקום שמעיד על עצמו באמת נאמן. וכי תימא דאנחנו נעמיס כוונת הקצות החושן בדברי ראשונים דרוצה לומר מה שמעיד על אחרים לצורך עצמו זה שקראו עדות עצמו ששללה תורה, זה אינו, דהא לפי דברי הקצות עדות עצמו לא מעלה ולא מוריד כאן, דאם מעיד על אחרים בין שמעיד על אחרים מכח עצמו בין שמעיד על אחרים מכח אחרים לעולם צריך דיני עדות, ואם מעיד רק על עצמו אם כן באמת לא צריך דיני עדות, וא"כ זה שכתבו הראשונים דצריך עדות מבחוץ ולא עדות עצמו לא משכחת כלל.

ומה שהביא מדברי רש"י קידושין הנ"ל אינו סמיכה כל כך. דרש"י לא קאמר רק היכא נרמז בתורה דין זה דהודאת בעל דין כמאה עדים, אבל שיהיה הטעם כמו שכתב הקצות החושן אין ראיה כלל, דאולי טעמא דקרא כמהריב"ל או שום טעם אחר.

יש להוסיף עוד, שהלימוד מהפסוק שנזכר בדברי רש"י, הוא רק בנוגע למודה במקצת, וכפי שצינו לעיל. לא נזכר בדברי תנאים ואמוראים שבעל דין שהודה בכול נאמן בשל גזרת הכתוב מהפסוק "כי הוא זה". רש"י הוא שחיבר בין הדברים, ונראה לפרש את דבריו, שכשם שציוותה תורה להאמין לאדם שאמר "כי הוא זה" ולא יותר על חלק מסכום התביעה – מודה במקצת, כך בוודאי יש להאמין למי שמודה בכל סכום התביעה.

בסוף דבריו כתב הקצות: "אלא דאכתי איכא למידק מנלן דהודאת בעל דין יותר מעדים". הרב שלמה יהונתן יהודה פישר (בית ישי, סי' צ) כתב שדברי קצות החושן:

דהודאת בעל דין גדרה נאמנות, שהאמינתו התורה כדרך שהאמינה עדים... לא דמי. דהעדים המעידים על מעשה נאמנים אגופא דעובדא דהכי הוי, ולכן נאמנותם היא לגבי כל הנפקות היוצאות מאותו מעשה. מה שאין כן הודאת בעל דין שאין נאמן אלא לחובתו בלבד, ואם כן על כרחין אינו נאמן על גופא דעובדא אלא על הדין דהיינו שהוא נאמן על זה שהוא חייב ממון.

...ונראה שאין צריך להידחק כך, אלא הודאת בעל דין אינה ענין נאמנות כלל... אלא ענין הודאת בעל דין הוא פסק דין על עצמו, דהיינו מה דגלי קרא ד"כי הוא זה", דכשם שיש כח לבית דין לפסוק דין על האדם כך יכול הוא הוא עצמו לדון ולפסוק חיוב על עצמו... ומעתה מובן מאי טעמא הודאת בעל דין עדיפא מעדים, דבמקום שיש כבר פסק דין, אין מקום למושב בית דין ולגביית עדות על ידם, שאין אחר מעשה בית דין כלום.<sup>14</sup>

יש להעיר שאף הביטוי הוא "כמאה עדים דמי", אין הכוונה שהודאה היא עדות ממש. אלא שמאמינים לדברי המודה כמו שמאמינים לעדים, אך החידוש הוא שדבריו הם כמו עדות חזקה במיוחד, כאילו העידו מאה עדים. לפי דברי הרב פישר שהכוונה היא שזהו "פסק דין עצמי", העיקר חסר מן המשפט. היה צריך להיות כתוב: הודאת בעל דין כפסיקת בית דין, או משפט מעין זה. נראה שהאמירה שההודאה היא "כמאה עדים" באה לומר שדברי זה שהודה הם כמו עדות חזקה ביותר שמולה לא עומד כלום. הנתבע עצמו הודה, ואין עדים אחרים שמכחישים את דבריו ששוים

<sup>14</sup> הרב אשר וייס ("הודאת בעל דין", מנחת אשר, שמות סי' מ [מהדורת תשפ"ג, סי' ס]) כתב ש"הודאת בעל דין אינה התחייבות או נאמנות אלא 'הנחה'. דיש לן להניח כדברי בעל הדין המודה בחובתו, ופטורין אנו מלעסוק בדיני הראיות". הוא ציין לדברי החזון איש (חושן משפט, סי' יא ס"ק כג) שכתב שאין הודאת בעל דין בירור אלא "שהאדם נתפס בדבריו". ושוב חזר וכתב: "ובזה מובן דהודאת בעל דין אלימא מעדים, לא מפני שנאמן הוא יותר מעדים אלא משום שבמקום הודאתו אין אנו זקוקים לעדים כלל, ולכן הודאת בעל דין כמאה עדים היא". נראה שהמשמעות המעשית של הנחה זו היא שאנו נותנים אמון בדבריו של המודה, ודבריו אלו דומים לדברי הקצות שהודאת בעל דין היא נאמנות.

וערכם הוא "כמאה עדים". בעדות רגילה של עדים, ציוותה התורה את הדיינים לקבל את דבריהם אם הם נראים להם, אף על פי שייתכן שהעדים הצליחו לשקר. כדברי הרמב"ם (הל' יסודי התורה ז, ז):

שנצטוונו לחתוך את הדין ע"פ שני עדים כשרים ואף על פי שאפשר שהעידו בשקר הואיל וכשרים הם אצלינו מעמידין אותן על כשרותן, ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר "הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו" (דברים כט, כח), ונאמר "כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב" (שמואל א, טז, ז).<sup>15</sup>

אך במקרה שהנתבע מודה בעצמו – זה כמובן עדיף וטוב מעדות רגילה של שני עדים.

## סיכום

"הודאת בעל דין כמאה עדים" היא כשהתובע תבע בבית דין והנתבע הודה. כאשר אדם הודה מעצמו מבלי שתבעו אותו, הוא יכול לחזור בו משום "הפה שאסר הוא הפה שהתיר". אך אם תבעו אותו והוא הודה לתובע, הוא לא יכול לחזור בו אחר כך ואין אומרים את הסברה "הפה שאסר הוא הפה שהתיר", שהרי הנתבע היה חייב לענות על טענת התובע בבית הדין.

רש"י כתב שמהפסוק: "אשר יאמר כי הוא זה" – יש ללמוד שכשם שהתורה גזרה שיש להאמין לדברי המודה במקצת שזה מה שהוא חייב ולא יותר, כך יש להאמין למי שהודה בכול. "הודאת בעל דין כמאה עדים" היא בפני בית דין, והודאה כזו טובה יותר מעדות של עדים. כך מורה לשון התוספתא: "בעל דין" והוא נקרא כך רק בעומדו מול חברו בבית דין. "עדים" – זהו מושג הקיים רק בבית דין. "טענו והודה לו" – במקורות משמעו: טענו בבית דין... "זה אומר כך וזה אומר כך", זה תיאור של המתרחש בבית דין.

קצות החושן כתב שלהבנתו הרב יוסף בן לב, המהריב"ל, סבר ש"הודאת בעל דין כמאה עדים" מפני שיש לראות בהודאתו התחייבות חדשה וכמי שנותן מתנה. "תורת חיוב ותורת מתנה" בלשון הקצות, אם כי מילים אלו אינן כתובות באופן כזה בדברי המהריב"ל.

המהריב"ל התבסס על דברים שכתב בעל ספר התרומות. הקצות הקשה על מהריב"ל כמה קושיות גם מסוגיותנו, ואחרונים נוספים הקשו עוד. בעקבות עיון בדברי ספר התרומות נראה שדבריו על התחייבות חדשה או מתנה אינם מכוונים לבעל דין שהודה בכול. להבנתנו, המהריב"ל הפנה לדברי ספר התרומות שציין שלושה מקורות בהקשר זה. האחד עוסק באדם שרצה לחייב את עצמו לתת מתנה מכספו או מרכושו לאדם אחר – "האומר נתתי שדה פלונית לפלוני" – "תורת מתנה"; ושני מקורות נוספים שאדם חייב את עצמו מרצונו ומיוזמתו בכסף או ברכוש אחר שלדבריו עליו לשלם למישהו: "האומר לחבירו חייב אני לך מנה, רבי יוחנן אמר: חייב", והמסופר על איסור גיורא ש"הודה" שכסף שלו שהיה מופקד בידי רבא שייך לבנו – "תורת חיוב". בכל המקרים הללו אין מדובר על "בעל דין" שכן אלו הן יוזמות אישיות של האדם שחייב את עצמו בהתחייבות חדשה או במתן מתנה. המהריב"ל לא כתב על "תורת חיוב ותורת מתנה" בנוגע להודאת בעל דין. הוא ציין את האמירה "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי" כדוגמה לכך שיש משמעות לכך שאדם חייב את עצמו בהודאתו, אלא שמדובר במקרה שהוא "בעל דין" – יש מי שניצב מולו. מדברי המהריב"ל לא ניתן להסיק מה עמדתו בנוגע לסברת "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי" אך לדברינו הוא לא סבר שהודאת בעל דין היא התחייבות חדשה ובתורת מתנה.

<sup>15</sup> הרמב"ם כתב כך גם במקומות נוספים (הל' יסודי התורה ח, ב; הל' סנהדרין כד, א; איגרת תימן, מהדורת הרב יצחק שילת, עמ' קמ).

קצות החושן עצמו סבר שהודאת בעל דין היא נאמנות שנתנה התורה לאדם על עצמו. זו גזירת הכתוב כפי שכתב רש"י בקדושין. כפי שהתורה האמינה לשני עדים להעיד על אחרים, כך אדם נאמן במה שהוא מעיד על עצמו. כוונת רש"י היא שכשם שהתורה ציוותה להאמין לאדם שהודה במקצת, כאמור בפסוק "אשר יאמר כי הוא זה", ולא יותר, כך בוודאי יש להאמין למי שמודה בכל סכום התביעה.

הביטוי "כמאה עדים" אינו בא לומר שעדות בעל דין היא שוות ערך כמו מאה עדים. זו לשון גוזמא וכוונתה היא שעדות בעל דין חשובה וקיימת בכל מקרה ומצב יותר מעדות רגילה. למול עדים, כשאין עדים, או שאין שם אלא עד אחד כנגדם.